

G153027

Terk

DOK

OSMANLI BANKASI

03.05.2017

Eldem, Edhem

A 135-year-old treasure: glimpses from the past in the Ottoman Bank archives .-- Hebrew University Magnes press, Jerusalem, 2004 :

Trans. Ottoman, Ali; others

France - 20th century | Great Britain - 20th century | Military & strategic studies | World War II | Mashriq

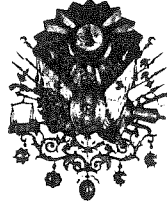
03.05.2017

Eldem, Edhem

A history of the Ottoman Bank .-- Economic and Social History Foundation & Ottoman Bank Historical Research Center, İstanbul, 1999 :

- 17074 CLAY, Christopher. State borrowing and the Imperial Ottoman Bank in the bankruptcy era (1863-1877). *Osmanlı Bankası* East meets West: banking, commerce and investment in the Ottoman Empire. Ed. Philip L. Cottrell; co-ed. Monika Pohle Fraser and Iain L. Fraser. Aldershot: Ashgate, 2008, pp. 109-121. *6153027*
- AUTHEMAN, André. A general survey of the history of the Imperial Ottoman Bank. *Osmanlı Bankası* East meets West: banking, commerce and investment in the Ottoman Empire. Ed. Philip L. Cottrell; co-ed. Monika Pohle Fraser and Iain L. Fraser. Aldershot: Ashgate, 2008, pp. 97-108. Mid-19th century to the 1920s. *6153027*

01 Ocak 2019

BAĞIMLILIK VE GELİŞME ARASINDA BİR KURUM: OSMANLI BANKASI¹

PROF. DR. EDHEM ELDEM

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

I. BİR DEVLET BANKASININ DOĞUŞU: BANK-I OSMANÎ-İ ŞAHANE

Bütün devlet bankaları hazinenin sıkıntılarının doğmuştur. Paul Leroy-Beaulieu'nün bu sözünü Osmanlı Bankası üzerine 1909'da yayınlamış olduğu kitapta Adrien Biliotti nakletmektedir.² Osmanlı Bankası'nın kuruluşu da büyük ölçüde bu sözü doğrulayacak niteliktedir. Şu farkla ki, Osmanlı hazinesi asırlardır malî sıkıntılarla boğuştuğu halde, Avrupa devletlerine nispetle bir devlet bankasına kavuşmakta oldukça gecikmiş, üstelik de bu tedbiri alırken dış kaynaklara müracaat etmek zorunda kalmıştı.

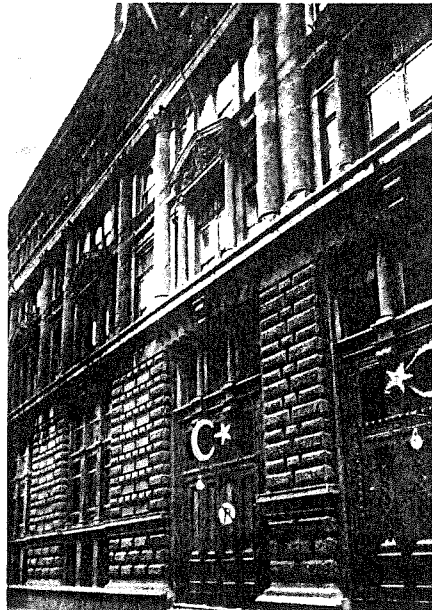
Osmanlı Devleti'nin malî sıkıntılarını özetlemek gerekirse, başlıca iki unsurdan ibaret olduğu söylenebilir: kaynak yetersizliği ve bütçesizlik. Kaynak yetersizliği büyük ölçüde Osmanlı ekonomisinin yapısından ileri gelmekteydi. Esas olarak tarıma dayalı bir ekonomide aşar ve ağnam resimleri devlet gelirlerinin önemli bir kısmını teşkil etmekte, fakat hem sıkça aynı olarak tahsil edilmeleri hem de mevsim ve ürüne bağlı bir düzensizliğe sahip olmaları, bu gelirleri sabit ve güvenilir olmaktan çıkarıyordu. Vergi gelirlerinin kalan kısmını oluşturan emlak vergileri, gümrük resimleri ve dolaylı vergiler ise bu durumu değiştirecek seviyede bir düzenliliğe sahip değildi. Vergilerin büyük bir kısmının hâlâ iltizam³ sistemiyle toplanıyor olması ve çoğu zaman daha merkezî hazineye varmadan bazı sabit harcamalara kullanılması mecburiyeti devletin malî güçsüzlüğünü daha da artırıyordu.

Bu denli gayrı muntazam ve yetersiz bir şekilde toplanan devlet gelirlerinin harcanması da tabiatıy-

le son derecede düzensiz bir hal alıyordu. Tanzimat hareketinin belki de en zayıf noktası, kalkışılan idarî ıslahat ve düzenlemelerin maliyeye ait kısımlarının bir türlü gerçekleştirilememiş olmasıydı. Düzensiz bir şekilde akan gelirlerin harcamaları, muhtelif nezaret ve dairelerin o anki ihtiyaçlarına göre tahsis ediliyor, günü güne idare edilen bir maliye sisteminde giderler çok hızlı bir şekilde gelirleri aşırıyordu. Kaynaklar tüketildiği anda her nazır "sergi" adıyla nitelendirilen ve herhangi bir üst sınırı olmayan borç senetleri ihraç edebiliyordu. Böyle bir sistemin en belirgin özelliği gelir ile giderlerin tahmini de olsa bir bütçe dahilinde planlanmaması ve dolaşısıyla mütemedi bir kaynak krizinin yaşanması olarak özetlenebilirdi.

Bu belirsizlik ve kaynak darlığı ortamında, Osmanlı Devleti kısa vadeli bazı çözümlere başvurmak zorunda kalıyordu. Nakit girişlerini hızlandırmak için vergilerin iltizama verilmesi, mevcut madenî paranın tağşişi⁴ ve 1839-1840'dan itibaren de "kaimem-i mutebere-i nakdiye" adı altındaki ilk kâğıt para denemeleri bunların başlıcalarıydı. Fakat bu çözümler uzun vadede değil bir düzelmeye, aksine daha da büyük bir kargaşanın oluşmasına neden olmuşlardı. İltizam devletin gerçek gelirlerinin büyük bir kısmının başka yerlere akmasına, tağşiş ile kaimeler ise muazzam bir parasal dengesizliğe ve enflasyona yol açmıştı. Osmanlı topraklarında yabancı paralar dahil olmak üzere en az dört çeşit para tedavül etmekte,⁵ bu da halkın mağduriyetine sebep olmaktaydı.

1844'te bu kargaşaya son vermek amacıyla para sistemi ıslah edilmek istenmiş ve bu amaçla sabit ayar üzerinden Mecidiye adıyla altın ve gümüş paralar basılmasına

Osmanlı Bankası Merkez Binası